

РАЊАВ И ЖЕЉАН

(Роберт Ходел, *Рањав и жељан. Борисав Станковић – живот и дело*, Београд: Лагуна, 2024)

Роберт Ходел, немачки слависта, компаратиста и преводилац, инострани је члан Српске академије наука и уметности и почасни члан Српског књижевног друштва. Превео је дела српских писаца и песника на немачки језик и објавио низ научних радова, монографија, приказа о српским и руским писцима. Дугогодишње истраживање живота и стваралаштва Борисава Станковића и превођење његових дела крунисано је монографијом симболичног назива *Рањав и жељан. Борисав Станковић – живот и дело* у издању Лагуна 2024. године.

Након *Предговора српском издању*, у ком се аутор кратко осврнуо на ставове критичара о Станковићу и захвалио на помоћи проучаваоцима српске књижевности, ову биографију отвара поглавље *Геније „нерјисџујачној џемјераменџа“*. На самом почетку дато је сведочење Иве Андрића у ком он на занимљив начин пореди себе са Бором Станковићем. Овакав почетак изазива велико интересовање читалаца. У наставку поглавља наведени су још неки коментари о Станковићу и мали број биографских података. Друго поглавље *Врање у њоследњој џређини 19. века* представља кратку историју овог града. Почиње предугим уводом од насељавања Словена у пределу Јужне Мораве, па се поентира тумачењем друштвених прилика у Врању у доба Османског царства, које су релевантне за Станковићево стваралаштво.

Наредно поглавље *Баба и дџеда, родџиџеџи* детаљно описује Борино породично стабло и начине на који је породица инспирисала његово стваралаштво. У описивању локација куће баба Злате и осталих топонима у Врању чини се да Ходел одлично познаје овај град. Четврто поглавље *Певци* се природно надовезује на причу о породичним односима. Аутор упознаје читаоце са радњом ове породичне хронике, што ће чинити и касније за свако поменуто дело. Инспиративно је поређење лика хронике са Станковићевим оцем Стојаном и запитаност о разлогу прекидања објављивања овог дела након седам епизода.

У петом поглављу *Школовање, џрве љубави, ране џесме* осећа се специфична лепота тешког детињства дечака у сиромаштву који од раних година почиње своју борбу за преживљавање и школовање. Дато је безброј сведочења Станковићевих школских другова и суграђана, у којима се понекад износе опречне приче, и текст његове почетничке љубавне песме. Након петог поглавља приказано је двадесет црно-белих мало познатих фотографија Боре Станковића, његове породице, куће, школе, обележја Врања... Фотографије несумњиво доприносе дубљем уживљавању у Борину животну причу и бољој визуализацији његовог родног града у ком се одвија радња многих његових дела.

Наредно поглавље носи назив збирке приповедака објављене 1899. године *Из сџарој јеванђџеџа* и говори о томе како је књижевна критика дочекала ову збир-

ку и који су доминатни мотиви у њој. Седма целина *Прве јодине студија* почиње врло прецизним подацима о предметима из којих је Станковић имао високе оцене у средњој школи. Ходел је до детаља истражио начин финансирања студија и купио је Борина писма, која ће бити приложена и у наредним поглављима. *Први књижевни усјеси* укратко најављује трновит књижевни пут, па се у следећем поглављу *Завршетак студија, рад за хлеб и енџузијасичко стварање* аутор биографије враћа подацима о предметима које је Станковић положио уз податке о његовом стваралаштву за време студентских дана.

Десето поглавље названо је по *Кошћани* и говори о њеном неуспешном пријему код београдске позоришне публике и успешном у круговима књижевне критике. Недостаје дубља интермедијална анализа Станковићевих драма и њихових позоришних изведби, уз посебан осврт на специфичну емоцију коју Бора као писац преноси на сцену. Монографија постаје презасићена цитатима критичара и сведочанствима који су угушили лични печат аутора и испољавање његових ставова и анализа. Такав утисак се задржава до краја биографије.

Поглавље *Породица, дом, јосћољубивосћ* паралелно прати Станковићев живот и објављивање његових канонских приповедака на самом почетку двадесетог века. Освежење доносе сведочанства његових ћерки Станке, Десанке и Ружице, која ће изазивати дубље емоције читалаца и у наредним поглављима. Аутор монографије набрајањем свих адреса у којима је Станковић живео поново доказује своју преданост овом истраживачком задатку.

Наредна поглавља *Газда Младен*, *Стари дани* и *Божји људи* посвећена су судбини ових Станковићевих остварења, која су обележила не само његову стваралачку каријеру као и епоху реализма него и српску књижевност уопште. Читаоци монографије ће се информисати о критичким судовима о овим делима, Младеновом лику, појединачним приповеткама које су се нашле у збиркама *Стари дани* и *Божји људи* и биће им објашњен ефектан наслов ове књиге.

Петнаесто поглавље *Боравак у Паризу* приказује утицај политичких прилика на рад Борисава Станковића. Писац је добио стипендију Министарства просвете за боравак у Паризу и посебну подршку краљице Драге Обреновић, међутим исте године долази до Мајског преврата и промене власти. Ово неће бити први пут да Бора Станковић страда због друштвених превирања у Југославији. Дирљива је прича о сукобу и помирењу Станковића и Домановића. Наредно поглавље *Након јоврајка из Париза* говори о пословима које је писац обављао, али и о његовом односу према вери који је олабавио композицију ове целине.

Наредна поглавља *Стил и дисциплина* и *Начини рада* су извори инспиративних и мотивишућих информација од великог значаја за љубитеље Станковићевог стваралаштва. Занимљиви су критички ставови према језику овог писца, као да он није носилац посебне емоције његових дела и као да књижевно стварање захтева само употребу стандардног језика. Аутор монографије наводи и оне критичаре који су лоше оценили Борин стил и оне који га бране. Тешко је одредити којој групи Ходел припада због његове објективности, али наслућује се да је на правој страни, оној која препознаје чар врањског дијалекта и синтаксички „неправилне“ реченице.

Деветнаесто поглавље се бави анализом циклуса *Из моја краја* који темама убиства, силовања и осталих врста насиља појачава критику друштва, која је одувек присутна у Станковићевим делима. Наредно поглавље говори о роману *Нечистија крв* и о одбацивањима овог дела високог квалитета због „порнографије”. Занимљиви су начини на који је роман рекламиран пре него што је објављен и осећај за маркетинг тога доба. Говори се и о његовим бројним позоришним и филмским адаптацијама.

Ташана – њозоришни усјеси поглавље је које говори о динамичној судбини драме, њеним извођењима, темама које покреће и шармантном исказу Станковића о овом делу. *Ташанино* позоришно извођење одиграло се у току балканских ратова, а део текста изгубљен је у Првом светском рату, о ком ће се писати у наредном поглављу названом по овом историјском догађају. Ратне године за Станковића обележили су Ниш и Врање, заробљеништво, болница, алкохол. Ова целина обилује писмима и сведочењима Станковићевих пријатеља и познаника. Ходел на почетку даје прецизне историјске податке о југословенском становништву страдалом у овом рату. Поглавље *После раја* – наводи о колаборацији указује на опасност пропаганде и рат који је Станковић водио у миру. Аутор монографије наводи опречне ставове о томе да ли је оптужба за колаборацију оправдана и коначно износи свој суд – да на основу свих текстова из *Београдских новина* оптужба није оправдана. На крају поглавља биограф оцењује Станковићеву прозу и емоцију у њој без сумње тачно, али користећи клишеиране форме.

Двадесет и четврто поглавље *Литерарна остварења њосле раја* почиње историјским подацима о Краљевини Југославији и убиству њеног краља. Помињу се циклуси којима ће бити посвећена наредна поглавља – *Успомене*, *Белешке*, *Београдске шетње* и *Забушани*. *Двадесет* године 20. века отвара Андрићево сведочење о оптужбама за колаборацију чија је Станковић био жртва, што поново ствара утисак недовољно чврсте композиције. Поглавља су наизглед строго организована и подељена према етапама пишевог живота и према називима дела, али се дешава да се о неким делима и темама говори у целинама посвећеним другим остварењима и животним догађајима.

Претпоследње поглавље *Посеја из Норвешке* шармантна је и духовита прича о посети писца Петера Егеа Београду 1925. године и Станковићевом дводневном гостопримству у ресторану. Веселу анегдоту замењује потресно сведочење Станковићеве ћерке Станке и његових пријатеља о наглој промени расположења коју су приметили код овог писца. Тридест прво и последње поглавље о биографији Борисава Станковића носи симболичан назив по његовој изјави *Не хваја се њица, кад једном одлеи*. На сентименталан, али не и патетичан, начин говори се о смрти, сахрани и заоставштини Борисава Станковића.

Краткој биографији аутора монографије Роберта Ходела претходе корисни *Прилози: Хронологија живота и рада Борисава Станковића* (од брака бабе и деде до постхумно објављених дела), *Екранизована дела* (пет екранизација *Нечистије крви* и четири *Коштане*), *Више њута цитирана литератјура* са именима и публикацијама аутора који су се бавили животом и радом овог писца значајна за оне који желе да наставе проучавање Станковићевих дела и *Индекс имена*.

Није било нимало лако обухватити сваки детаљ из живота и рада Борисава Станковића у биографији дугој нешто више од три стотине страна. Роберт Ходел је то успешно обавио у потпуности обрадивши своју тему, али је оставио простора и инспирисао за нова истраживања и продубљивања Станковићевих дела. Показао је добро познавање историографије и демографије јужне Србије (и Југославије). Значајни су сви исписи из критика, сва писма и сва сведочења, али је недостајало да буду обogaћена дужим личним ставовима и утисцима аутора. Поставља се питање да ли је за тумачење и осећање менталитета Станковићевих јунака пресудна повезаност са простором у ком владају осећаји севдаха и дерта?!

Миона Н. Татаревић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Одсек за србистику

<https://orcid.org/0009-0006-0109-2965>

¹ m.tatarevic-21147@filfak.ni.ac.rs